

När Emma drabbades av Uno Sjöblom

Roman

Märta Tikkanen

Emma och Uno. Visst var det kärlek Söderströms 2010

I sin nya roman Emma och Uno. Visst var det kärlek berättar Märta Tikkanen om sin älskade mormor och sin kontroversielle, gåtfulle morfar. Det är en tidstypisk berättelse och ändå så osannolik och fylld av överraskningar. Emma och Uno Stadius drabbades liksom alla i sin generation av stora samhällsomvälvningar. Men det förefaller som om Emma framför allt skulle ha drabbats av Uno. Med sin hetlevrade egocentricitet förvandlade han henne från en sorglös och välbärgad ung kvinna till en ensamförsörjande flerbarnsmor..

"Alla vi mammas sex barn"

Det börjar så bra. Den unga Emma Sjö Dahl träffar den lovande pedagogen Uno Stadius i sitt föräldrahem Överby gård i Kyrkslätt. Den stilige herr Stadius är föreståndare för Finns folkhögskola Efter mindre än ett år hålls bröllopet och inom knappa sju år har sex barn fötts - alla på olika orter i Finland och Sverige..

Uno Stadius visar sig vara en rastlöst påhittig person. Hans innovativa projekt och hans benägenhet att råka i konflikter för den växande familjen från Kyrkslätt till Helsingfors, från Vasa till Tyskland och därifrån till Rönninge och Vetlanda i Sverige. På vägen hinner Uno slarva bort Emmas modersarv. Hon landar utblottad och gravid för sjätte gången i Överby hos sin far och syster..

Efter Vetlanda lever Emma och Uno egentligen aldrig mera tillsammans, trots att den formella skilsmässan äger rum först flera år senare. Uno gör karriär i Sverige som visionär framtidsman i kretsen kring Anders Zorn , Carl Larsson och Ellen Key . Han håller kontakt med familjen brevlades och under sporadiska korta besök.

När han äntligen flyttar till Finland blir det plötsligt skilsmässa. Emma som under alla dessa år i sina brev till Uno längtat, uppmuntrat och hoppats bryter totalt med honom. Hon lever med sina sex egna barn och ytterligare ett inackorderat barn först i Kronohagen, sedan i Tölö. Hon är en hängiven mamma som fostrar och skolar sin barnaskara, av allt att döma övervägande med glädje och nästan helt utan martyrskap. "Alla vi mammas sex barn" brukade de kalla sig - också om Uno hela sin livstid fanns till för barnen som en självcentrerad och ibland retlig men ändå uppmuntrande bakgrundsfigur.

Planen att skriva en bok om mormodern har legat och grott i Märta Tikkanen under minst 24 år, alltsedan den gång då hon - som av en tanke - fördes till en lägenhet i Främre Tölö där Emma bott med några av barnen. Under alla dessa år har Märta Tikkanen vaknat och somnat in i mormoderns lilla sovrum bakom köket. På nattygsbordet har hon haft ett foto av den unga Emma med sin förstfödda på armen - Margit som skulle bli Märtas mamma.

"Bara jag fick tid skulle jag skriva om mormor som jag tyckte så mycket om, skriva om hennes liv med och utan min morfar som jag var för liten för att minnas men hört talas om med så olika tonfall."

Satans karl

När Märta Tikkanen äntligen tog itu med uppgiften, fanns det mängder av brev, dokument, memoarer och dagböcker att tillgå. Allt som en stor ordglad familj med tät sammanhållning kan tänkas ha lämnat efter sig, konstaterar hon. Hon har också företagit resor i morförländarnas spår, till Vetlanda som Bruno efter katastrofen döpte om till Ovetlanda, till Brunnsvik där han blev föreståndare för Nordens mest progressiva folkhögskola men snabbt avpolletterades, till Motala där han lät bygga modellhuset Solvik men underlät att bjuda in familjen.

Märta Tikkanen har skrivit sin bok främst ur Emmas perspektiv. Inte desto mindre har Uno en tendens att ta över speciellt i bokens första partier. "Satans karl" antecknar jag på flera ställen under läsningen av manuset. Och ändå skriver dotterdottern aldrig något fult om morfar. Det räcker med att milt ironiskt citera de rätta partierna ur hans brev till sin mamma Julia - breven till Emma har av okänd anledning gått förlorade.

Det börjar med hans första karaktäristik av Emma efter att förlovningen ingåtts. Inte ett ord om Emmas förtjusande person eller om han egna eventuella känslor, bara om det ekonomiskt fördelaktiga giftermålet. Och när Emma åtta år och sex barn senare ensam får ta hand om allt det praktiska skriver Uno bryskt:

"Predikan om äktenskapet hinner jag inte befatta mig med. Har inte tid med privatjtjafs före midsommar. Jag är uteslutande en offentlig person som arbetar för sak, ej för person."

Erkännas bör att Unos brev aldrig är tråkig läsning. Hans reaktion på att modern haft en hjärtattack hör, som dotterdottern påpekar, inte till "de vanligaste": " . Då en person dör ska man vara glad. Endast

egoister sörjer. Mamma har levt och stridit för så mycket och uppoffrat då mycket att jag mer än gärna unnar vila och glädje. Hälsa dit bort!" Till saken hör att Uno Stadius helt tidsenligt var spiritist och senare gav ut skrifter i ämnet. I nämnda brev samlar han sig dock och gör ett litet tillägg om det jordiska: "Menar inte att mamma skall dö nu för det. Gno på som förut! Mamma har kanske ännu mycket att ordna och klara."

Bred tidsskildring

Trots det rikliga källmaterialet finns det gåtor och tystnader som måste ifyllas av dotterdotterns författarfantasi. Det finns inga säkra svar på vissa av de stora frågorna gällande Emmas och Unos relation. Märta Tikkanen konstaterar att hon och mormodern som stod varandra så nära aldrig talade om det viktigaste.

Hurudan var Uno egentligen? Varför uppskattade han inte den underbara Emma som han borde? Hur stod Emma ut? Varför skildes de? Vilka känslor hyste de för varandra under de många åren efter skilsmässan? Osäkerheten skapar spänningsmoment och gör berättelsen om Emma och Uno till något mer än en släktrönik. Märta Tikkanen har skrivit en roman om hur det kunde ha varit. Hon skapar en verklighetsillusion som hon gång på gång medvetet bryter med sina egna frågor, alternativa förslag, sitt nutidsjags kommentarer.

Emma och Uno kan i högsta grad också läsas som en emancipatorisk skrift, i själva verket en av Märta Tikkanens viktigaste. Bilden av det tidiga 1900-talet där framstegsmannen Uno Stadius frotterar sig med tidens manliga och kvinnliga skönandar utan att för den skull ägna en tanke åt sin unga hustrus behov är slående. Unos kvinnofientlighet beror inte bara på hans egocentriska natur, den finns inbyggd i tidsandan och i lagstiftningen som gör den gifta kvinnan till en omyndig varelse. När Emma frigör sig - om det nu är det hon gör genom skilsmässan - är det till priset av social och ekonomisk degradering.

På ett bredare plan är Emma och Uno en tidsskildring av 1900-talets första hälft. Märta Tikkanen för läsaren från ett Finland som ännu är en del av tsarryssland till Sveriges mest progressiva kretsar. Hon ger glimtar av inbördeskriget, två världskrig och av ett Helsingfors i förvandling.

Skrivprocessen för henne tillbaka till Emmas och släkten Stadius varma, familjenära värld men också till Unos hjälplösa egoism och ensamhet. Hon avslutar boken med en försonande gest mot morfadern..

Visst var det väl ändå kärlek?

Tuva Korsström

kultur@hbl.fi